

драматичного мистецтва, і з формального боку це так насправді й видається, але діалоги українського філософа й поета більше тяжіють до традицій античності, ніж до середньовічної драми з її переважно релігійним змістом.

Автор монографії спирається на багатий літературознавчий досвід своїх попередників у дослідженні давньої драматургії, але на сьогодні важливі проставлені М.Сулимою нові акценти. Це стосується насамперед української специфіки шкільної драми (мова, теми, проблематика, художні прийоми), що виводиться дослідником із самобутності розвитку української літератури в XVII–XVIII ст. Другий акцент — зв'язок української шкільної драми з бароко: тут у автора достатньо аргументів, зважаючи на те, що за останні декілька десяти-

літь з'явилося чимало досліджень про наше бароко, і на ці праці М.Сулима спирається. Окрім того, у монографії доводиться історико-культурна вага шкільної драматургії XVII–XVIII ст., про що свідчать численні зіставлення, порівняння з наступними етапами в розвитку української драматургії.

Думається, що в майбутньому старовинна драматургія ще не раз буде перечитуватися та досліджуватися. Але на сьогодні маємо ґрунтовне й концептуальне з наукового погляду дослідження, якому притаманні вільне оперування матеріалом, наукова чіткість та ясність, аргументованість і доказовість, продумана композиція й легкий стиль.

Петро Білоус

УКРАЇНСЬКИЙ КОСМОС ТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА

Ірина Руснак. “Я був повний Україною...”: Художня історіософія Уласа Самчука. Монографія. — Вінниця: ДП ДКФ, 2005. — 406 с.

Українська літературознавча думка останніх років виявила явище, що незримо, але могутньо визрівало в нашому суспільстві за часів виходу України з “єгипетського полону” тоталітарної більшовицької імперії та щасливої миті досягнення українцями державності “де юре”: спочатку розгублені, згодом сміливіші спроби усвідомлення власної національної ідентичності, нарешті, долання нав'язуваних нам штучно впродовж століть стереотипів “малороства”, “хохлацтва”, “меншовартості”. Українське літературознавство останніх років, перейнявши як естафету “всепроникальну для нашої духовної культури” філософію української ідеї — “теоретичну самосвідомість українського національного відродження XIX — початку XX ст.” (О.Забужко), — включилося в духовну Реконкісту священного національного простору, відроджуючи й очищаючи його від штучних ідеологічних на шарувань. Свідченням того, що категорія “національна література” таки реальність, стала поява ґрунтовних монографій і стат-

тей М.Ільницького “Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини XX століття”, С.Андрусів “Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років XX ст.”, В.Моренця “Національні шляхи поетичного модерну першої половини XX ст.: Україна і Польща”, П.Іванишина “Вульгарний “неоміфологізм”: від інтерпретації до фальсифікації Шевченка”, Н.Шумило “Під знаком національної самобутності”, Ю.Барабаша “Історіософія Тараса Шевченка” та ін.

Наслідком відмови від космополітичних гасел шукання якоїсь “рафінованої”, неангажованої художності нашої мистецької спадщини й активних спроб прочитання класики з позицій національно-екзистенційних стає застосування філософії національної ідеї як визначальної домінанти методології.

Національно-екзистенційна методологія стала основою наукового інструментарію монографії Ірини Руснак “Я був повний Україною...”: Художня історіософія Уласа

Самчука". І вибір дослідницею такого підходу до аналізу творчості "українського Гомера" цілком слушний, адже Улас Самчук належить саме до тих митців, чия творчість у своїх змістових і понадзмістових значеннях глибинно національна, належить сакральному українському просторові, зберігає основи нашої духовності, золоті зерна національних архетипів. Митець, що покладав на себе обов'язок "літописця українського простору в добі", яку він "бачив", "чув" і "переживав", прагнув зберегти український Космо-Психо-Логос від більшовицько-московського геноциду, сам окреслив сутність і надзавдання своєї творчості й тих орієнтирів, з якими слід підходити до її оцінки: "Література — це мисль народу, в ній кільчиться і визріває самий народ, його духовність, його ідеали" (391).

Монографічне дослідження Руснак Ірини — ґрунтовна, чітка, логічна й цілісна наукова розвідка про образ України на тлі історичного часу в усій творчій спадщині митця: художніх текстах, мемуаристиці, публіцистичних виступах, літературно-критичних статтях. Літературознавець ввела в силове поле Самчукової історіософії, окрім широко аналізованої в численних публікаціях багатьох науковців прози, і незакінчений роман "Дермань", уперше надрукований до столітнього ювілею митця, трилогію "Ост", увесь масив літературно-критичних статей, доповідей та інтерв'ю (збірник, упорядкований М.Гоном, вийшов у Рівному 2005 р.).

Виходячи з традиційного поцінування постаті Уласа Самчука, дослідниці довелося б шукати "золотий перетин" між двома полюсами амбівалентних думок щодо його творчої персоналії: "Гомер ХХ століття" (С.Пінчук) або "людина попереднього століття" (С.Павличко). Однак авторка чітко дотримується обраної нею національно-екзистенційної методології, адже ще Є.Маланюк наголосив: розуміння національного генія можливе лише за умов "національного підходу до національного генія". Тому поняття "народництво" не видається пані Ірині несучасним і чимось другосортним, вона солідаризується з В.Моренцем, котрий розглядає його як "етнокультурну

кореневість". Самчукові "взаємини" з модерним мистецтвом, зокрема оцінка ним літературного авангарду, у монографії аналізуються під тим самим кутом "історіософських побудов митця".

Художня історіософія Уласа Самчука розглядається в широкому контексті як "духовно-інтелектуального стану доби", так і українського духовного, культурного простору. У монографії наголошено на значній ролі у формуванні "психоемоційних параметрів" історіософії митця галицького літературного дискурсу міжвоєнного двадцятиліття й духовного феномена Праги. Ірина Руснак, спираючись на багатий мемуарний, публіцистичний та літературно-критичний матеріал творчої спадщини Самчука, "вчитала" його приналежність до когорти вісниківівців духом, ідеєю й аргументовано довела, що цілісне розуміння прозового доробку письменника можливе "тільки через вдумливе осягання історіософської складової його мислення крізь призму вісниківівських ідей" (10). Розглядаючи витoki художньої історіософії вісниківівства, авторка зупиняється на його онтологічному підґрунті та гносеологічній основі, акцентуючи, що осердям вісниківівства, його "кореневістю" є український менталітет. Водночас коротко аналізуються й поширювані в цій добі в Європі домінуючі філософські вчення та ідеї, що жили ідеологію українського "чинного націоналізму". Дослідниця акцентує на трактуванні його як "української питомої ідеї", що "не є ані фашизмом", "ані націонал-соціалізмом", дає слово й самому письменникові, цитуючи статті "Ідейні мотиви моєї творчості", "Роздуми про літературу", "Вплив письменника на формування суспільства" тощо. Такий підхід дав змогу вияскравити ті тогочасні культурологічні чинники, що певним чином сформували світогляд Уласа Самчука.

Чітко, ґрунтовно, звертаючись до праць українських і зарубіжних учених, авторка розкриває поняття історіософії назагал та основні аспекти і проблеми історіософії українського митця, критичне переосмислення ним ідеалів і цінностей, культивування в Європі поч. ХХ ст., концепції про роль творчої особистості у сфері культу-

ри, взаємозв'язку літератури й політики, міркування щодо “великої літератури”, МУРу, трактування “європеїзму”. Розкриваючи націософський аспект історіософії Уласа Самчука, дослідниця аналізує розуміння ним місця людини в загальній структурі макрокосму, реалізацію цього розуміння через “функціонування сакральної символіки”, простежує символи української національної ідентичності, що проступають у багатьох “міфологічних конструктах” його художніх і публіцистичних текстів. Детально проаналізовано й погляди митця на державницьку історію України, хоча дещо бракує, як на нашу думку, “контексту” для цих поглядів: як і в попередніх розділах, авторка могла б зіставити їх із думками П.Куліша, Ю.Липи, В.Липинського, того ж таки Д.Донцова.

У розділі “Образ України на тлі історичного часу” глибоко й усебічно досліджено “конотаційне поле” Самчукової України, що розглядається як багатоаспектний синтетичний образ крізь призму еволюції художньої свідомості митця. Застосування діахронічного підходу дало змогу виділити три основні етапи в художньо-філософському конструюванні прозаїком “словообразу Україна” (58), простежити його еволюцію від етапу генетичної пам’яті про рідну Волинь до осмислення єдності всієї етнічної України і, зрештою, усвідомлення батьківщини як духовної одиниці. Ця еволюція виявляється, за переконливим доведенням дослідниці, і в “перенесенні полотен з етнографічно- і соціально-побутового плану” у площину “соборно-національної та універсально-етнічної проблематики”. Синхронічний підхід забезпечив змогу проаналізувати осмислення цього ключового у творчості (та й у житті) У.Самчука “словообразу” у структурно-семіотичному аспекті — як текст, зокрема через бінарну опозицію категорій “своє — чуже” та їх похідних (у т.ч. “вітчизна — чужина”).

Панорамний підхід до аналізу особливостей осмислення історичного часу й України на його тлі (“створення портрета своєї епохи”) забезпечив системний аналіз історіософських поглядів митця на найважливіші події ХХ ст., розпоршених по різних публіцистичних, мемуарних і ху-

дожних джерелах. Зокрема, важливими бачаться міркування про російську революцію в аспекті “колективної ментальності та соціальної поведінки у часі”, про основні причини поразки національно-визвольних змагань, дві війни й долю України, що пройшла крізь це страшне випробування. Послугуючися працями М.Костомарова, Н.Бердяєва, Г.Федотова, авторка доводить наукову, а не емоційну мотивацію висновків Самчука про закоріненість причин більшовицької революції в рисах російської ментальності (в її міфореелігійних аспектах).

Актуальність монографічного дослідження Ірини Руснак визначає і розвінчання міфу про колабораціонізм українських націоналістів, зокрема Самчука, у часи Другої світової. Аргументовано, використавши огром документальних свідчень, опрацювавши матеріали, так чи так пов’язані з діяльністю письменника на окупованій території, авторка монографії спростовує ганебні для українців стереотипи, що активно утверджувалися ворожою для українства советською ідеологією, агресивні рецидиви якої маємо ще й у сьогоденні. Зрештою, міф про колабораціонізм, як і низку інших, активно щеплених у підсвідомість “homo sovieticus”, розвінчав ще сам письменник. Аналізуючи художню візію тоталітарної дійсності в його прозі, авторка дослідила специфіку і шляхи розвінчання письменником низки “советських міфів” як фальшування й деформування дійсності в імперських інтересах. Важливе й дослідження вияву історіософського мислення письменника в розгляді проблеми зла в людині і зла в історії, вибору між цими полюсами для творчої особистості. Осмислюючи проблему зла на рівні держави, зла, що перетворило країну на величезний концтабір, Самчук відштовхується від особливостей “ментальності москвитів”.

Специфіку українського образу світу в монографії розглянуто крізь призму кількох рівнів трансформації географічного простору України, архетипного образу світу в етнопсихології та самосвідомості українців, через триєдність Космо-Психо-Логосу. Дослідниця конкретизує її і шляхом аналізу

філософсько-антропологічних спостережень письменника, низки ментально значущих категорій, оприявнених у його творах. І.Руснак наголошує, що Самчукова мистецька стратегія (гармонізація хаосу) опозиційна модерністичним спробам подолання хаосу саме завдяки історіософському мисленню письменника. Проінтерпретували концептуальні для Самчукової прози об'єкти-образи (дім, земля, хутір), авторка глибинно розкрила духовно-світоглядне й художньо-естетичне наповнення традиційних українських понять, їх закоріненість у сакральних національних міфологемах. Особливості українського Космо-Психо-Логосу досліджуються й через аналіз рецепції історіософсько-художнім мисленням письменника національних архетипів, категоріальних для національної моделі світу понять хати, церкви, роду, батька, матері, дитини. Шляхом студіювання національної специфіки “довкілля буття” (М.Гайдеггер) у прозі У.Самчука дослідниця виводить основні ідеї і проблеми всієї його творчості, чітко виокремлює одну з центральних — “проблему “геоетнічної вкоріненості””.

Монографія “Я був повний Україною..”: Художня історіософія Уласа Самчука” —

це вдумливий, фахово зроблений аналіз джерел і витоків історіософських, естетичних і культурологічних поглядів одного зі “знакових” українських митців, основних аспектів та своєрідності його художньої історіософії.

Монографічне дослідження І.Є.Руснак — цікавий і важливий внесок не тільки в “самчукознавство”. Адже завдання, що їх вона поставила перед собою й реалізувала в монографії, актуальні та значимі для утвердження національного духовного простору, подолання рецидивів постколониальної “психософії”, запопадливого метання між векторами схід—захід. Звернення до національних духовних глибин завжди ушляхетнює, дає горде відчуття власної потреби на цій землі, розуміння свого призначення. Улас Самчук головне призначення України бачив у її особливому завданні — стати мостом між Європою і Азією, плекати високу духовність — свій неповторний космос, бо “заперечити нас — нема змоги. Ми в пульсі і ритмі землі, в її космічному круговороті”¹.

¹ Див.: Самчук У. Морозів хутір: У 3 ч. — Регенсбург, 1948. — С.161.

м. Івано-Франківськ Наталя Мафтин

Наші презентації

Леся Українка і сучасність: Зб. наукових праць. — Т.3. — Луцьк: Волинська обл. друкарня. — 576 с. / Волинський державний університет, Волинський науково-дослідний центр творчості Лесі Українки; Інститут літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України.

До чергового, третього, тому увійшли літературознавчі, мовознавчі, текстологічні, джерелознавчі дослідження, присвячені творчості Лесі Українки. Надруковано також архівні матеріали, рецензії, інформації про конференції та семінари, присвячені творчості Лесі Українки.

